

Bobarheten på Emsalö

På Emsalö har det gjorts en analys under år 2023 och 2024 om bobarheten på ön. Initiativet till analysen har kommit från Åbo Akademi och Kökar, som vill undersöka hur det är att bo på ett ö-samhälle. Habitability har projektet kallats.

Analysen har vi på Emsalö gjort i samarbete med våra grannöar, Vessö och Pellinge. Analysen har indelats i 45 olika kategorier som vill få svar på hur det är att bo på en ö. Bobarhetsgruppen har arbetat från våren 2023 till februari 2024 med att få svar på dessa frågor. Det ordnades en byakväll 11.10.23 som besöktes av över 70 personer. En enkät genomfördes via webben i oktober som gav 330 svar. Dessutom har gruppen intervjuat ortsbefolkning, sommar- och deltidsboende.

Resultatet har sammanställts i en rapport som omfattar ca 170 sidor. Ett sammandrag på 36 sidor har inlämnats i februari 2024 till Åbo Akademi och presenterades för beslutsfattarna i Borgå stad 19.3.2024. Skärgårdens ut-

veckling är aktuell för hela Europa. Borgå skärgårds bobarhet är en del av ett större EU-projekt. Vessö, Pellinge och Emsalö analyser nämns som föregångare.

Rapporten kan läsas i sin helhet på www.emsalo.fi/bobarhet eller *Emsalö FB*.

Av rapporten kan man sammanfattningsvis konstatera att människorna på Emsalö mår bra. De känner sig trygga trots livlig trafik sommartid och närheten till oljerafinaderi med stor oljehamn. Det finns en önskan bland deltidsboende att kunna få sina fastigheter klassade för stadigvarande boende. Det finns kommunalt vatten och avloppssystem, fiberbaserat supersnabbt bredband, by-

butik, café, avfallsservice mm. Avstånd till skola och hälsovård upplevs inte som alltför besvärlig pga. att Emsalö har broförbindelse till fastlandet. Den fastbosatta befolkningen består av 376 personer men antalet deltidsboende och fritidsboende är nästan 10 gånger större. Det finns en stark gemenskap på ön. **HANS ÖHBERG**

Foto: Emsalö Allmogeförening

Kryssning med m/s J.L. Runeberg måndagen 15.7.2024. Rutt: Borgå - Helsingfors

Kom med på kryssningen som Emsalö Byråd ordnar. Avgång från Borgå kl. 16:00, ankomst till Helsingfors 19:30. Buss plockar upp resenärerna längs Emsalövägen. Tillbakaresa från H:fors till Emsalö med samma buss. Pris preliminärt 67,00 € per deltagare. Se anmälningar etc. på emsalo.fi/aktuellt eller Emsalö FB.

Telefonkiosken i Varlax, första i Finlands glesbygd

Emsalö var en banbrytare med att få telefonförbindelse på landet. Åtminstone när det gäller telefoner för allmänheten. Hit kom den första telefonkiosken på landsbygden i Finland. Slutet för den blev dock kargt.

Emsalö hör till de platser vid Finlands kust där sedan 1900-talets början många Borgå- och Helsingforsbor hyrt sina sommarvisten eller köpt tomter och byggt egna fritidsbostäder. Detta gäller inte minst byn Varlax i södra änden av ön. Här placerades också under senare delen av 1960-talet en telefonkiosk, som i själva verket var den första på glesbygden i hela Finland.

När Emsalö fått färjförbindelse med fastlandet 1951 tog sommarstugebebyggelsen ytterligare fart och de fritidsbosatta familjerna kunde räknas i hundratal. Samtidigt var det redan standard att de som hade sommarbostad också hade telefon hemma i stadslägenheten. Det gjorde att behovet att ringa från landet till stan blev allt större. Det i sin tur satte press på de fast bosatta att dagligen stå till tjänst med telefonservice åt ett stort antal personer. Ännu på 40- och 50-talen gällde det att beställa samtal via den lokala centralen, varpå man fick vänta – kanske i timmar – på att samtalet kunde kopplas.

Emsalö telefoncentral upphörde 1958 då telefontrafiken automatiserades. Då minskade väntetiderna för samtalen, men alltjämt var det en stor och växande kö av människor vid de fast bosattas hus. Det påverkade deras möjligheter att uträtta sina vanliga sysslor, eftersom någon skulle vara hemma och ta emot de telefonerande. Inte heller fanns det i alla hushåll en farmor eller mormor som kunde sköta den detaljen.

När generaldirektören gav med sig

En som uppmärksammade missförhållandet var förre stadsingenjören i Borgå **Georg Christiernin**. Han var som pensionär sommarbosatt i Varlax och kunde i många år följa med vilket besvär de telefonerande besökarna förorsakade orsbefolkningen. Han var en handlingens man och tog kontakt med Post- och telegrafstyrelsen som det hette på den tiden. En dag åkte han in till Helsingfors för ett samtal med generaldirektören. Han för-

klarade problemet på sitt vältaliga sätt, men fick till svar att tanken på en telefonkiosk var omöjlig att förverkliga. – Av vilken orsak är den omöjlig? undrade han.

– Av den orsaken att någon telefonkiosk aldrig har placerats utanför en stad eller tätort i Finland.

Christiernin var inte den som lät sig nöja med ett sådant svar. Han förklarade problemet ytterligare och argumenterade så effektivt att generaldirektören så småningom var tvungen att ge vika.

Följden blev att ett par man från telefonverket i Borgå en vacker dag uppenbarade sig och göt fundamentet till en kiosk på en slät bergknalle några hundra meter

från landsvägen invid den sidoväg som sedermera fick namnet Hamnkilsvägen. På denna grund uppfördes inom kort en fullvärdig telefonkiosk som i många år betjänade inte bara de närboende, utan den telefonlösa befolkningen i alla Emsalös fyra byar jämte Haxalö.

Kiosken stod på sin lite avsidig belägna plats i ett antal år, men flyttades efter ett tag till närheten av Varlax ångbåtsbrygga. Där tjänstgjorde den tills telefonlinjerna i olika etapper utökades, vilket gjorde det möjligt för allt fler att skaffa sig egna telefoner. Kiosken utsattes också någon gång för skadegörelse då vandaler söndrade den för att komma åt de slantar som samlats i myntinkastet.

Foto: Viisykkonen

Kiosken på södra Emsalö var under en tid den enda telefonkiosken på landsbygden i hela Finland. Enligt uppgift tog det några år innan den följande utanför en tätort kom till, vilket torde ha skett någonstans i norra Finland.

Med det nya millenniet blev sedan mobiltelefonerna var mans egendom. För yngre personer är historier som handlar om fast telefoni och telefonkiosker kuriosa som de flesta har svårt att förstå, kanske rent av att tro på.

BERTEL ROSENSTRÖM

Optisk fiber är livsviktig för många skärgårdsbor

Ett optiskt fibernät på Emsalö byggdes 2013 av LPOnet som också fungerar som operatör. Nätet täcker hela Emsalö och gör det möjligt för alla fastigheter och stugor på ön att ansluta sig. Den pålitliga fiberförbindelsen hämtar livskraft till glest bebodda skärgårdsområden. En funktionssäker internetanslutning via kabel fungerar utan störningar även under utmanande väderförhållanden. En snabb anslutning är idealisk för till exempel distansarbetare, vilket också möjliggör förlängda stugsäsonger.

Snabbt internet lockar säkert också familjens ungdomar till fritidsbostaden. Det är möjligt att stänga av nättjänsterna under vintersäsongen och därigenom spara i månadsavgifterna. Med LPOnets fiberanslutning får man förutom snabbt internet också kabel-tv, som innehåller många avgiftsfria tv-kanaler och man kan få hem t.ex. Sveriges tv-kanaler. När det finns kabel-tv hemma, kan man njuta av störningsfri bildkvalitet även under höststormar – och man behöver inte längre oroa sig för tv-antennen på taket.

Mer info om priser och tjänster finns på vår nätsida www.lponet.fi. Via sidorna kan du beställa en anslut-

ning. Du kan även kontakta vår kundbetjäning, tel. 019 505 8400 eller kundbetjning@lponet.fi.

Text: LpoNet

LPOnets mission är att göra Östnyland till digitidens bästa nejd att bo och idka företagsverksamhet i. LPOnet är ett modernt, kundägt digitjänsteandelslag, grundat år 1931. Det östnyländska bolaget satsar kraftigt på nejdens fibernät, bredbands-, internet-, TV- och IT-tjänster samt lokal kundbetjäning. Enligt våra värderingar fungerar LPOnet pålitligt, lokalt med bästa betjäning, genom att producera mervärde för sina ägare och andra kunder – nu och speciellt i framtiden.

Patriarken på Havsudden

Zacharias Sundström hör till de kändaste advokaterna i Finland, fastän han för den stora allmänheten är mindre känd än de mål han har drivit. Vet du vem som räddade Nystads bilfabrik ur GM:s klor? Inte jag heller. Havsudden på Emsalö har alltid varit mitt livs viktigaste plats berättar han i sina memoarer. Han bad HBL:s kända journalist, Staffan Bruun, att skriva ner memoarerna. Resultatet blev en bok som under namnet "Finlands dyraste advokat" och på finska "Suomen kallein asianajaja" gavs ut i januari 2024 (WSOY).

Till en början: Jag, Tapani Mansikkala, är en av de många småkusiner som bokens huvudperson har. Vi är här på sommaren i sydvästra ändan av Emsalö så många att jag inte kan räkna dem. Nu är Zacki Sundström släktens äldsta manliga medlem, sitter som patriark i Stora Byggningen på Havsudden, ifall han inte är på sin vingård i Sydafrika. Naturen här på Emsalö är hans livs fasta punkt, berättar han. Här har han tillbringat alla sina somrar ända från barndomen och hit kom han för att ladda batterierna från sina många resor i fjärran länder. Var fast bosatt på Havsudden med sin familj i många år.

För de svensktalande på Havsudden var han barndomens Zacki och för oss finskatalande var han Sakki och Havsudden var Meriniemi. Med honom spelades i Horisonta-stugan Fusk och Gris. Och jag som yngst förlorade alltid. Horisonta var enligt sitt namn en utsiktsstuga högt uppe på berget på södra Havsudden bredvid det sk. Vidavy huset där Zacki som ung och många olika

sommargäster vistades.

Han ägnade sig åt paddling, byggde någon kanot helt själv. I stället för fanér hade dom grön duk. Kanske efterkrigstidens materialbrist? Som äldre var Zacki en framgångsrik idrottare fastän han ofta i kanottävlingarna till sin besvikelse blev bara andra, berättar boken. Militärtjänstgöringen gjorde han i Uleåborg och lärde sig sissifärdighet. Det här har jag inte kunnat föreställa mig och inte heller att han var flygare och hade eget flygplan. Så det var han som ibland landade i Utviken med sjöflygplan och tog iland på Bykstranden på Havsudden. Om hans framgångar som advokat läste jag sporadiskt ibland i tidningarna.

Vissa rubriker var säljande löpsedlar som ofta berörde kändisar. Zacki pikade i boken att han blev jagad dåförtiden i media alldeles som tränaren nu i Englands fotbollsliga.

Memoarerna är synnerligen intressanta. Alldeles på riktigt. Man kunde ju fast göra realityTV serier. Först om utvecklingsländerna i Afrika där Zacki verkade i FN:s projekt och utarbetade nya lagar. Missöden och konstigheter fanns det fullt upp med. Och jobbigheten med företagets kamper i konferensrummen och domstolar. I boken finns så mycket otroliga händelser som inte rymms med här att berätta om.

Jag anade inte att i skötandet av både stora och små fall är en kunnig och insiktsfull advokat minst nästintill följande från verkställande direktören. Zacki har några mustiga exempel på hur förhandlingarna kan gå helt åt pipan när en "sakkunnig" jurist från en prestigefylld konsultfirma blandar sig i förhandlingarna och en färdigt avtalad affär, fusion mm faller direkt. Men desto mera finns det fall i boken som för uppdragsgivaren har lyckats bra fastän början och mellanskedet har varit väldigt krävande.

Zackis viktigaste råd är faktiskt: Den vinner ett fall som bäst förbereder sig. Och det här har han satsat på. Och det var det som kostade.

Hemligheten med Zackis framgång, enligt boken, är åtminstone två: Han har ett nästan fotografiskt minne vilket i mångförgrenade juridiska fall torde vara en oersättlig fördel. Och den andra är att han insåg att i just rätt tid grunda juridiska byrån Nordic Law i Bryssel år 1971. Finland var då ännu i EEC-fasen, långt före anslutningen till EU. Men det var en tid när organisationernas och andra länders lagstiftning skulle anpassas till varandra och förståelsen av samspelet var nyckeln till det expanderande internationella samarbetet. Före det här,

Foto: Bebbe Nyberg

son till en sjökaptan, hade han redan hunnit i Britannien bli förtrogen med sjöjuridiken.

Nordic Law kontor grundades i flera andra länder. Det här förorsakade överraskningar. Helt oförståeligt gick saken till Finlands skattemyndigheter. Skatteverket kunde inte smälta att samma fall behandlades av Nordic Laws kontor i olika länder dit skatterna sedan betalades. Bara en del kom till Finland. Slutligen frikände förvaltningsdomstolen Zacki från åtalet för skattefusk. Senare dömdes Zacki i ett annat skattefall då deklarationen inte inlämnats i tid. Följden blev att han avskedades från Finlands Advokatförbund. Han hade i tiden kallats till Advokatförbundet fastän han saknade formell advokatexamen i Finland.

För en lekman räcker det nog att Zacki var dubbelt upp doktor i juridik, i Helsingfors och Joensuu. Och varit professor i Åbo, Helsingfors, Stockholm två gånger, Addis Abeba, Stellenbosch. För att inte tala om docenturer. Meritlistan är lång.

Under tidens gång har Stora Byggningen på Havsudden bevistats av många olika gäster. Det är för släkten och för Zacki en viktig plats. Därifrån är allas våra rötter. Och stora juridiska fall har finslipats och lagar utarbetats i grupparbete. En jenkki som arbetade för Nordic Law orsakade gråa hår berättar Zacki i sin bok. Han blev så arg att han låste in killen i husets utsiktstorn tills han fått sin text färdig. Men killen kröp ut på taket från ett fönster och klättrade ned och försvann till byn. Det kom fram senare att han hittat kvinnligt sällskap i Varlax.

TAPANI MANSIKKALA, översättning BEBBE NYBERG

När Emsalö fick telefonförbindelse

Borgå socken genom tiderna Del II, Göran Selen, utdrag, sid. 375 o. följ.

Att få telefonförbindelse till skärgården medförde speciella problem, eftersom ledningarna delvis måste dras över vatten. På Emsalö fanns det i slutet av 1890-talet en telefonledning som var uppsatt av den ryska militären, och den kunde också Emsalöborna få använda sig av. En apparat var placerad på Lill-Orras i Orrby och en hos fiskaren Lindberg i Edesviken. I början av 1900-talet flyttades kronans apparater till Varlax udd, där marinen

höll till om somrarna, men då fick lektor Nyberg på Havsudden ansluta en privat telefon till kronans ledning.

På den gamla ryska ledningen fanns det år 1920 tre apparater på Emsalö, och då byggde telefonbolaget i Borgå en central i Emsalö, trots att det önskade antalet abonnenter inte fanns till en början. Men så småningom försvann den utpräglade misstänksamhet mot telefonen som ännu satt kvar hos många, och antalet abonnenter ökade.

Knuts hemman i Varlax – bland de äldsta på Emsalö

Knuts hemman i Varlax var åren 1640–1645 antecknat som Torsten Stålhandskes frälse, och åbo på hemmanet var Matts Knutsson. Denne har uppenbarligen haft en far, Knut, men om det är efter honom stället fått sitt namn är inte klarlagt. Bertel Rosenström klarlägger det historiska hemmanets skeden.

Boningshuset på Knuts är uppfört åren 1765–70. Gården var på 1930-talet, och är givetvis också i dag, den enda på hela Emsalö som var kringbyggd på gammalt vis, även om något hus under årens lopp har fått ge vika för tidens tand.

På 1750-talet är det antecknat som skattehemman under Boe gård (Hindhår). ”Disponent” på Knuts var då **Eric Mattsson**, i kommunionboken för 1754–70 antecknad som Erich Mattsson. Han var 82 år gammal 1754, vilket innebär att han var född 1672. Han dog 13.6.1758. Hans hustru Hebla Simonsdotter var född 1672 och avled 20.1.1766.

Följande åbor var sonen **Matts Ersson** född 1704 eller 1705, död 11.1.1767, och hustrun Lena Larsdotter född 1705, död 11.12.1772. Därefter deras son **Matts Mattsson**, född 1735, död 28.11.1772. (Han är i kommunionboken antecknad ”utan näsa”.) Han var gift med Lena Mattsdotter, född 1740, död 24.1.1800. Då

Matts Mattsson dog 1772 var hemmanet antecknat under Boe. Efter Matts Mattssons död antecknas såsom landbonde (arrendator) Mats Ersson, senare betecknad som **Mats Ersson Knuts**, född 1741, inflyttad från Norrveckoski Gästgivarv, död 4.2.1817.

Adelsman köper beskattningsrätt

Det förefaller som om hemmanet efter Matts Mattssons död ärvdes av hans tre systrar eller deras äkta män, eftersom det såldes 3.5.1773 av bönderna **Jöran Adamsson**, gift med Maria Mattsdotter (”svag och okunnig”), **Simon Olofsson**, gift med Karin Mattsdotter och **Erik Gustafsson**, gift med Annika Mattsdotter. Köpare var ”assessoren, välborne **Henrik Adlercreutz**” på Boe.

Den som antecknas som ”disponent” eller ”åbo” (alltså boende å hemmanet) eller liknande var i sådana här fall självägande bönder i likhet med skattebönderna, och har ibland fått beteckningen Skattefrälsebönder. Skattebonden betalade sin skatt till staten (kronan) medan frälsebonden betalade skatten till den frälseman, adelsman, till vilken kronan hade överlåtit beskattningsrätten. När Henrik Adlercreutz antecknas som köpare är det uppenbarligen beskattningsrätten han köper.

Mats Ersson Knuts överlät den 25 september 1804 hemmanet till sin son **Matts Mattsson**, född 1768, död 7.3.1836. Hans hustru, Maja Lisa Gustafsdotter från Hindhår Krogarv, var född 25.5. 1779, död 23.4.1846. Matts Mattsson överlät hemmanet till sonen **Gustaf Mattsson**, född 25.12.1805, död 16.6.1866, gift med Maria

Mattsdotter från Andersböle Smeds, född 31.8.1810, död 17.2.1881. Dessa skatteköpte Knuts den 6 april 1836 av Boe som då ägdes av ”hofrådet och riddaren Adlercreutz”, och betalade alltså därefter sina skatter, utskylder, till staten.

Hemmanet delas

Genom delning hade hemmanet kluvits (före 1754),

Foto: Bebbe Nyberg

möjligen mellan två svågrar, i Knuts 1:o och Knuts 2:o Orras eller Nybondas. Nybondas köptes under andra hälften av 1800-talet av **Erik Johan Mattsson Lisus**, vars dotterson donerade mangårdsbyggnaden till Emsalö kapellförening för att 1955 ombildas till Emsalö Kapell.

Gustaf och Maria hade sonen **Gustaf Adolf Gustafsson**, född 20.3.1842, död 4.4.1913, gift med Anna Sofia Wiksten, född 20.11.1843, död 2.10.1914, från Sillvik Jons. Dessa var barnlösa (efter en dotter som levde endast ett par dagar). Gustaf Adolf Gustafsson hade två bröder, **Isak** och **Karl Magnus** samt en syster **Edla Sofia**, gift med (skepps-)byggmästaren Johan Emanuelsson (från Warmans i Varlax) och änka sedan 1905, barnlös, Edla-faster kallad. Isak levde hela sitt liv på hemgården som ogift och dog 1905. Karl Magnus fick ett jordområde på hemmanets mark och byggde åt sig där.

År 1911 hade Gustaf Adolf drabbats av någon form av depression och ville sälja hemmanet och flytta till Borgå (närmare Näsibakkan tii man snart ska entå). Eftersom det var upplagt för att gården skulle övergå i finska händer beslöt lyceilektorn **Berndt Axel Nyberg** och hustrun **Aina Sofia**, född Topelius, att köpa den. Nyberg hade sedan sekelskiftet innehaft Utholmen (kallad Havsudden) i Varlax. Under Nybergs tid var Knuts utarrenderat till Alexander Dahlin.

Sedan Gustaf Adolf dött 1913 köpte brodern (Karl) Magnus Gustafsson tillbaka hemmanet av Nyberg, som dock behöll en stor del av skogen. Magnus Gustafsson var född 14.12.1848 och hans hustru Adolfin

född Weckström 19.6.1855. Adolfina dog 28.3.1926 och Magnus 2.3.1936.

Magnus Gustafsson överlät gården den 9 juli 1924 till yngste sonen **Arne Leander Gustafsson**, född 15.1.1894, död 22.3.1947. Han gifte sig 1926 med Berta Maria Sofia Johansson (1902–1991). I dag bebos gården av Arnes barnbarn, **Jan-Erik Kindstedt** med fru **Margareta**.

Musikaliskt folk

Knutsfolket var (och är) musikaliskt. Redan Gustaf Mattsson var fiolspelman, liksom sönerna Gustaf Adolf, Isak och Magnus. Även Matts Mattsson hade varit spelman. "Redan Mats Mattsson Knuts, som levde i början av 1800-talet, omtalas som god spelman" läser vi i Anders Allardts Borgå sockens historia, del III, sid. 285 o. följ. Och vidare: "Flera av hans ättlingar voro mer eller mindre kunniga fiolspelmän.

Särskilt var Gustav Adolf Gustavsson (Knus' Gus-

Adolt) eftersökt [skall sannolikt vara Gust-Adolt]. Han var god fiolspelarare och för övrigt en ståtlig och vacker karl med präktigt skämtlygne, och talrika voro de bröllop, där han spelade, åtföljd av någon bland sina bröder eller ock av någon annan bland Emsalölandets spelmän. Han trakterade även klarinetten."

Uppgifterna är hämtade bland annat ur min far Holger Rosenströms uppsats "Knuts hemman i Varlax – Stålhandskes frälse på 1600-talet", som Helmer J. Wahlroos publicerade i Borgåbladet 11.7. och 13.7.1929. När HJW lät samma uppsats ingå i Hembygdsminnen 1930 hade den fått rubriken Stor-Knuts i Varlax, av vilken orsak är inte utrett, och jag kom aldrig att fråga pappa om saken.

*Det är också skäl att påpeka att jag själv inte för denna uppsats har forskat i några primärkällor som kyrkböcker, mantalslängder eller jordeböcker, utan endast återgett vad jag hittat nedtecknat på olika håll. Så till exempel finns här också egna spekulationer, såsom beträffande de tre mågarna som sålde hemmanet på 1770-talet. **BETEL ROSENSTRÖM***

Barnen fick eget rum på Midgård

Ungdomslokalen (Unkkan) i övre våningen på Midgård har slagit upp sina dörrar. Här träffas barn och vuxna några gånger i månaden.

Emsalö allmogeförening har aktiverat sig efter några tysta år. Tillsammans med barnen har några aktiva medlemmar planerat och renoverat ungdomslokalen på Midgård. **Karl-Anton Lönnroth** är en av drivkrafterna bakom projektet. Han bor i Rönnbacka, det gamla telefoncentralhuset, och familjen kände inte någon när de flyttade till ön år 2016. Tillsammans med Ninja Ådahl har Kalle satsat på verksamhet för barn och unga så att de ska hitta föreningen.

– Det ordnades en del evenemang då men inget enbart för barn.

På bilden fv: **Karl-Anton Lönnroth, Enna Lönnroth, Tindra Rönnholm, Minea Hokka, Saga Ådahl, Madicken Rönnholm**

Unkkan lockar till gemenskap och för samman både barn och föräldrar

Rummet i ändan av den långa trappan har alltid lockat barn under festerna på Midgård. I höstas bestämde föreningen därför att ansöka om finansiering och fräscha upp den oanvända datastugan. Först tömdes rummet på gamla saker och sen fick den gulnade panelen en ny fräsch ton, fönstren matchande gardiner, en skön soffa och ett stort bord att samlas vid.

Barnen har fått vara med och bestämma om inredningen och utrustningen.

- Vi ville absolut ha en soffa och en tv, säger Saga Ådahl och Tindra Rönnholm instämmer. Enna Lönnroth är speciellt glad över svampdynan. Via SILMU-byar ansökte de om stöd för pingisbord.

På Unkkan har det ordnats olika temakvällar såsom Halloweenfest, filmkväll och pizzakväll och till sommaren ordnar föreningen även utomhusaktiviteter, såsom Bollklubb. **JOSEFINE JANHONEN**

